

Лекція 2.

Тема: Загальне поняття біорізноманіття та його роль у сільському туризмі

План:

1. Поняття біорізноманіття та види ресурсів
2. Можливі види туристичної діяльності на природоохоронних територіях
3. Європейські підходи до збереження біорізноманіття

1. Поняття біорізноманіття та види ресурсів

Природа – невичерпне джерело для людини. Вона оточує нас та формує наше, особливо це торкається сільської місцевості де саме природні компоненти переважають над елементами привнесеними людиною. Тому саме в сільській місцевості людина найбільш повно спілкується з природою та може впливати на неї. Нажаль, не завжди вплив людини є позитивним чи корисним. Якщо ми з вами кажемо про умови сільської місцевості, то важливим чинником їх формування виступає видове різноманіття живих організмів які мешкають на цій території, тобто біорізноманіття місцевості.

Біологічне різноманіття, більш відоме коротше як біорізноманіття, - це різноманітність життя на Землі (мікроорганізми, рослини, гриби та тварини) та природні закономірності, які вона утворює. Загально визначено три різні та взаємопов'язані рівні біорізноманіття: генетичне різноманіття (тобто діапазон генів у всіх особин, а також між особинами), видове різноманіття (тобто асортимент видів у межах та між популяціями) та екосистеми (тобто ареал середовищ існування, спільноти та екологічні процеси, включаючи внутрішньоекосистемні варіації). Хоча це непросто визначити кількісно, всі ці рівні важливі для забезпечення еволюції та адаптації людей до мінливого середовища.

Визначення біологічного різноманіття: Мінливість серед живих організмів з усіх джерел, включаючи, серед іншого, наземні, морські та інші водні екосистеми та екологічні комплекси, частиною яких вони є; сюди входить різноманітність всередині видів, між видами та екосистемами.

Біологічне різноманіття, більш відоме коротше як біорізноманіття, - це різноманітність життя на Землі (мікроорганізми, рослини, гриби та тварини) та природні закономірності, які вона утворює. Загально визначено три різні та взаємопов'язані рівні біорізноманіття: генетичне різноманіття (тобто діапазон генів у всіх особин, а також між особинами), видове різноманіття (тобто асортимент видів у межах та між популяціями) та екосистеми (тобто ареал середовищ існування, спільноти та екологічні процеси, включаючи внутрішньоекосистемні варіації). Кількісно визначити це непросто, проте всі рівні важливі для забезпечення еволюції та адаптації людей до мінливого середовища.

Біорізноманіття, безумовно, має внутрішню цінність. Це також важливо для життя та добробуту людини в тому сенсі, що люди завжди залежали від природних ресурсів. Більш конкретно, біорізноманіття забезпечує якість, кількість та стабільність товарів та послуг екосистем, тобто низку матеріальних, культурних та духовних переваг, які людина отримує від природних функцій, які виконують екосистеми (МЕА, 2005). Біорізноманіття забезпечує сировиною для їжі, здоров'я та житла (наприклад, сільськогосподарські продукти, риба, деревина, ліки, шерсть тощо), і, роблячи це, воно стає основним ресурсом для багатьох видів економічної діяльності; воно регулює та змінює умови повітря, ґрунту та води, необхідні для нашого виживання; це формує основу для культурно-рекреаційних заходів (таких як екотуризм), наукових та освітніх програм, а також духовності, релігії, етики та емоцій.

Види які завжди зростали на тій чи іншій території мають назву аборигенних видів, види які було привнесені на цю територію цілеспрямовано (людиною) інтродукованими видами. Види які потрапили до дикої природи з культурних насаджень людини мають назву видів втікачів – здичавілих видів. Проте існує низка видів які самостійно не спрямовано опинилися у біоценозах – рудеральні, бур'янисті види, види завойовники.

Окрім цього слід звернути увагу на рідкісні види, на види що знаходяться під загрозою та на цінні та незвичайні види. Саме ці види можуть виступити як туристичні «родзинки» та приваблювати уваги туристів.

Рекреаційні ресурси – природні й антропогенні геосистеми, тіла та явища природи, які мають комфортні властивості та споживчу вартість для рекреаційної діяльності і можуть бути використані з метою відпочинку й оздоровлення людей у певний час та за допомогою існуючих технологій і матеріальних можливостей.

В Україні значну частину природного потенціалу складають рекреаційні ландшафти (лісові, приморські, гірські), Оздоровчі ресурси (мінеральні води та лікувальні грязі), природно-заповідні об'єкти. Площа освоєних та потенційних рекреаційних територій (без радіаційно забруднених) становить 12,8% території країни і розподіляється відповідно до природних особливостей.

2. Можливі види туристичної діяльності на природоохоронних територіях

Швидкий розвиток туризму поставив уряди багатьох країн перед проблемою планування та регулювання туристичної діяльності, щоб запобігти негативному впливу туризму на довкілля. Надзвичайної важливості набув сталий розвиток туризму, що задовольняє соціальні,

естетичні, економічні потреби туристів і одночасно сприяє формуванню екологічної культури особистості. Туризм – це можливість наблизити сучасну людину до природного довкілля, це унікальна можливість мирного взаємозбагачення. В залежності від мети туризм може бути кількох типів. В контексті нашого курсу нас найбільше цікавить окремі типи туризму.

Пізнавальний туризм – проводиться з метою розширення знань та уявлень щодо тих чи інших об'єктів.

Культурно-освітній, який здійснюється при подорожах по містах, регіонах, країнах для ознайомлення з їх особливостями (включаючи природні ресурси).

Лікувально-оздоровчий туризм здійснюється в процесі рекреаційного, реабілітаційного та зеленого туризмів.

Зелений туризм має на меті прилучити жителів міст до відпочинку у екологічно-чистому районі сільської місцевості.

Рекреаційний туризм це відновлення фізичних й психічних сил людини засобами туризму.

Реабілітаційний туризм має цільову функцію – лікування визначених хвороб засобами туризму.

Професійно-прикладний туризм має за мету удосконалення професійних знань, умінь, навичок засобами туризму.

Учбовий туризм це здійснення подорожей з метою отримання нових знань.

Види туристичної діяльності будуть обмежені типом природоохоронної території на якій вони плануються. Розглянемо які ж існують типи природоохоронних (заповідних) територій. У різних країнах спостерігаються широкі варіації типів і форм заповідних об'єктів. У природно-заповідному фонді України виділяють 11 класів заповідних об'єктів:

1. Природні заповідники (ПЗ) – вища форма охорони ПЗФ. Охороняються найбільш цінні в науково-пізнавальному та естетичному відношенні незмінені або мало змінені людиною природні територіальні комплекси. Метою є їх збереження та розвиток у природних умовах особливо цінних або зникаючих представників тваринного та рослинного світу; збереження для науково-дослідних робіт і культурно-освітніх заходів непорушених екосистем як природних еталонів; охорона природної різноманітності типових і цінних у науково-природничому і естетичному відношеннях ландшафтів різних географічних зон. Режим і діяльність заповідників визначається спеціальним положенням.

2. Біосферні заповідники (БЗ). Порівняно нова категорія що з'явилась лише у 1972 році. Завданням цих заповідників є спостереження за станом різноманітних природних процесів на незмінених типових ділянках біосфери. Біосферні заповідники

розглядають як саморегулюючі природні екосистеми, до яких входять типові для бібліографічних регіонів екосистеми, біотопи рідкісних видів флори і фауни, та господарські екосистеми, що збереглися внаслідок раціональних форм природокористування. В БЗ виділяють чотири типи функціональних зон: заповідну, буферну, традиційного, звичайного природокористування.

3. Національні природні парки (НПП). Досить великі території, на яких охорона природи поєднуються з рекреацією. Завданнями їх є збереження і підтримання природних екологічних цінностей певної території. Рекреаційні заходи підпорядковані цьому завданню. Територія НПП поділяється на 4 функціональні зони: заповідну, регульованої рекреації, стаціонарної рекреації, господарську.

4. Заповідні урочища (ЗУ) – лісові, степові, болотні ділянки, озера, узбережжя морів та інші цілісні ландшафти, в яких встановлено заповідний режим. Вони мають важливе наукове, природоохоронне або естетичної значення. Створюються з метою збереження їх у природному стані.

5. Заказники – території, на яких допускається господарське використання частини природних об'єктів тільки в певний сезон і в тому ступені, який не завдає жодної шкоди об'єктам, які охороняються. Основне призначення – встановити певні обмеження прав землекористувачів в інтересах охорони природи. Статус заказників визначається їх цільовим призначенням.

6. Пам'ятки природи (ПП) – об'єкти природи, які мають наукове, історичне або культурно-естетичне значення: водоспади, гейзери, печери, палеонтологічні об'єкти, окремі рідкісні або пов'язані з історичними подіями дерева тощо.

7. Регіональні ландшафтні парки (РЛП) – великі територіальні комплекси площею не менш 5 тис. га, які відрізняються високою естетикою природних або слабо окультурених ландшафтів, а також сприятливими умовами для рекреації та масового туризму. Ці екосистеми поряд із природоохоронними виконують рекреаційні і пізнавальні функції. На відміну від національних природних парків, першочергове значення тут має рекреація, але рекреація організована.

8. Ботанічні сади створюються з метою збереження в культурі деревних та трав'янистих рослин місцевої та світової флори. Мають статус наукових установ.

9. Дендрологічні парки – створено з метою збору колекцій деревних рослин. Мають науково-пізнавальне значення.

10. Зоопарки. Створюються з метою збереження і показу різних видів фауни. Наукові установи. Мають науково-пізнавальне значення.

11. Парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва. Мають науково-пізнавальне значення, відзначаються високою естетикою

штучно створених ландшафтів, можуть слугувати для збору насіння деревних рослин (особливо екзотичних дерев з метою їх масового розмноження).

Основними формами туристичної роботи у тому числі і на природоохоронних територіях є: туристичні прогулянки, екскурсії, експедиції, походи, змагання.

Туристична прогулянка – найпростіша короткочасна форма туристичної роботи, яка доступна для широких мас (пересування пішки, на лижах, на велосипедах, човнах тощо) з метою оздоровлення та загартування організму, яка має елементи техніки туризму.

Екскурсії – колективні відвідування будь-якого об'єкту з науковою чи навчальною метою, для загального культурного розвитку. Екскурсія є одним з основних засобів вивчення рідного краю під час одно- чи багатоденних туристичних подорожей.

Експедиції це подорожі пошукового чи дослідницького характеру що проводяться з метою вивчення, дослідження певного маршруту, території, одного чи декількох об'єктів з використанням будь-яких технічних засобів пересування або без них. Експедиції класифікують в залежності від мети та напряду роботи.

Походи – організовані групові пересування пішки, на лижах, велосипедах, човнах тощо, з метою фізичного вдосконалення, пізнання краю, суспільно-корисної діяльності. В залежності від мети існує кілька різновидів походів.

Змагання – це виявлення та уніфіковане порівняння досягнень туристів у певній галузі (в тому числі можливі змагання і з наукових чи історичних аспектів).

3. Європейські підходи до збереження біорізноманіття

Біорізноманіття є результатом як природних процесів, так і людської практики. Однак останні все частіше завдають негативного впливу. В Європі, як і скрізь у світі, біорізноманіття погіршується, хоча і менш швидко, ніж в інших регіонах та континентах. 25% морських ссавців, 15% наземних ссавців і 12% птахів знаходяться під загрозою зникнення (ЕЕА, 2010). Більше того, 62% європейських середовищ існування та 52% європейських охоронюваних видів, включених до Директиви «Хабітат», мають несприятливий природоохоронний статус (ЕЕА-ЕТС / BD, 2009).

Серед ключових факторів тиску швидкі зміни у використанні земель були визнані основною загрозою (IUCN, 2007, 2009, 2010). Землі екстенсивного сільськогосподарського виробництва зменшились на 2,6% між 1990 і 2006 рр. по всій Європі. Так само як і природні пасовища. За той же період забудовані, промислові та штучні території зросли на 7,9%. Подальші загрози забруднення та надмірної експлуатації. Поля, ліси та пасовища

займають майже 80% загальної площі суші в Європі (ЄС-25 плюс Норвегія та Швейцарія (ЄЗ, 2007)). Не дивно, що тиск подвійних тенденцій активізації сільськогосподарської та лісової практики, разом із збідненням ґрунтів відіграє велику роль. Крім того, вторгнення екзотичних видів розповсюджується, особливо у водних екосистемах та в умовах мінливого клімату: в Європі спостерігається понад 10 000 немісцевих видів, більше 10% з них мають несприятливі економічні чи екологічні наслідки.

Зміна втрат біорізноманіття є головною проблемою на глобальному, регіональному та місцевому рівнях. Європейський Союз, серед інших органів, протягом багатьох років активно зобов'язував свої держави-члени щодо збереження біорізноманіття. Спеціальне законодавство, стратегії та плани були розроблені для створення основи для політичних дій, спрямованих на забезпечення довгострокового захисту та збереження природи. Всі вони походять від юридично обов'язкових конвенцій на глобальному рівні.

Поряд з міжнародними договорами на європейському рівні було прийнято багато політик, включаючи директиви, положення, стратегії та плани дій. Двома центральними правовими актами є Директива про захист диких птахів (відома як Директива про птахів, 2009/147 / ЄС, кодифікована версія Директиви 79/409 / ЄЕС із змінами), яка була введена в дію в 1979 році, та Директива про збереження природних середовищ існування та дикої фауни та флори в 1992 році (Директива про середовища існування, 92/43 / ЄС). Директива про птахів була першим великим законом ЄС, який розглядав питання збереження природи на європейському рівні. Директива про середовища існування забезпечила більш всеохоплюючу базу для інших зникаючих середовищ існування та видів, що представляють інтерес, та вирішила питання інтеграції вимог щодо охорони природи в інші політики ЄС, такі як сільське господарство, регіональний розвиток та транспорт. Основним інструментом фінансування ЄК, що підтримує імплементацію обох Директив, є фонд LIFE-Nature. На сьогоднішній день понад 1000 видів тварин і рослин та понад 200 типів середовища існування, що є важливими для Європи, охороняються відповідно до Директив.

Створена згідно з Директивою про середовища існування, Nature 2000 є головним інструментом політики ЄС у галузі природокористування та біорізноманіття та транспонує зобов'язання ЄС відповідно до Конвенції ООН про біологічне різноманіття. Це європейська екологічна мережа природних територій охорони найбільш цінних та зникаючих видів та середовищ існування. Що стосується місць для птахів, місць існування та морських районів, воно включає спеціальні заповідні зони (відповідно до Директиви про середовище існування) та спеціальні охоронні території (згідно з Директивою про птахів). Хоча мережа не забороняє систематично провадити людську діяльність та націоналізувати землю, вимоги полягають у сталому управлінні. За умови виконання деяких природоохоронних заходів, ЄС через фонд LIFE-Nature може допомогти державам-членам у співфінансуванні мережі.

Кілька інших європейських директив опосередковано стосуються збереження біорізноманіття. Рамкова директива про води (2000/60 / EC4) та Рамкова директива про морську стратегію (2008/56 / EC5) встановили основу для дій Співтовариства проти роздробленості європейської водної політики. Інші директиви стосуються запобігання забрудненню, такі як Директива про нітрати (91/676 / EEC), Директива про підземні води (2006/118 / EC) та Директива про міські стічні води (91/271 / EEC).

На відміну від багатьох інших середовищ, ґрунти не отримують жодної правової охорони, хоча є основним резервуаром біорізноманіття. Щоб подолати цю прогалину, Комісія Європейських Співтовариств у 2006 р. Підготувала проект директиви щодо встановлення спільної стратегії захисту та стійкого використання ґрунту (шляхом інтеграції ґрунтових проблем в інші політики), збереження функціонування ґрунту, запобігання загрозам ґрунту та пом'якшення їх наслідків, а також відновлення деградованих ґрунтів до рівня функціональності, щонайменше відповідає їх поточному та затвердженому майбутньому використанню (CEC, 2006).

Збереження біорізноманіття є важливою політичною метою ЄС протягом сорока років. Після невиконання цілей на 2010 рік, Стратегія ЄС щодо біорізноманіття до 2020 року встановила нову мету припинити втрати біорізноманіття та деградацію екосистемних послуг в ЄС до 2020 року та відновити їх там, де це можливо, одночасно посилюючи внесок ЄС запобігання глобальним втратам біорізноманіття.

Захист та зміцнення біорізноманіття дуже тісно пов'язані з іншими політиками ЄС, такими як, наприклад, політика щодо сільського господарства, рибальства, регіонального розвитку та розвитку внутрішнього ринку, який як вважається відіграє важливу роль у підтримці стратегічних цілей ЄС щодо ефективності використання ресурсів та стійкості клімату. Економіка та інновації, зростання бізнесу та створення нових робочих місць у підприємствах та установах що працюють чи взаємодіють зі сферою збереження біорізноманіття дозволять досягти цих цілей. Отже, досягнення цілей щодо біорізноманіття відіграватиме вирішальну роль у підтримці цілей ЄС в економіці та суспільстві,

Тим не менше, країни ЄС не змогли досягти своєї мети на 2020 рік, по зупиненню втрату біорізноманіття. Під час середньострокового огляду Стратегії біорізноманіття до 2020 року було зроблено висновок, що, хоча в багатьох сферах був прогрес, втрати біорізноманіття та екосистемних послуг продовжуються.

Політики та особи, які приймають рішення, все більше визнають, що час для вирішення ризиків та факторів втрати біорізноманіття закінчується. Наприклад, уряд Франції шукає міжнародної підтримки, щоб домовитись про таку ж потужну глобальну правову базу щодо біорізноманіття, як про кліматичні зміни. Більше того, забезпечення біорізноманіття буде мати вирішальне значення для досягнення ЄС Цілей сталого розвитку. Аналізи

показали, що майже 30% цілей Цілей сталого розвитку мають велику залежність від недоторканих природних екосистем та таких послуг, як забезпечення їжею та водою, а також збереження середовища існування та біорізноманіття і є критично важливими для досягнення багатьох цілей.

Головні загрози які визначили країни ЄС та над шляхами вирішення яких вони будуть працювати згідно нової Стратегії до 2030 року:

1. Відмова від сільського господарства або інтенсифікації напівприродних луків та інших напівприродних середовищ існування
2. Інтенсивне управління орними та покращеними луками та втрата маргінальних несільськогосподарських середовищ існування
3. Лісозаготівля старих лісів та / або інтенсивне ведення лісового господарства
4. Забруднення річок та озер, а також річкові та граничні зміни середовища існування; річкові забори для судноплавства та / або гідроенергетики
5. Повітряна евтрофікація чутливих середовищ існування внаслідок осадження азоту
6. Забруднення моря
7. Вплив стану морського дна на риболовецьку промисловість
8. Втрата середовища існування та фрагментація внаслідок розширення міст, побудованої інфраструктури та добувної промисловості
9. Інвазивні чужорідні види